

1. pielikums

Metodoloģiskajām vadlīnijām darbam projektā
„Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai”
(8.3.4.0/16/I/001)

RISKU IZVĒRTĒJUMA VEIDLAPA

Priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas riski ir sadalīti četrās grupās un, lai vieglāk varētu tajos orientēties, katra grupa ir iekrāsota citā krāsā.

1. AR MĀCĪBU DARBU VAI IZGLĪTĪBAS IESTĀDES VIDĪ SAISTĪTIE RISKI

2. SOCIĀLĀS VIDES UN VESELĪBAS RISKI

3. EKONOMISKIE RISKI

4. AR ĢIMENI SAISTĪTIE RISKI

Izvērtējot izglītojamā priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas (PMP) riskus, pedagogiem jāņem vērā, ka risku izvērtēšanas tabula ir izveidota, sadalot riska grupu faktoros tādos, kurus var vērtēt pēc to izpausmes līmeņiem (Nē – konkrētā riska nav, Jā – šāds risks ir vienmēr), un tādos, kur konkrētā riska izpausmi nav iespējams novērtēt ar līmeni, jo tie vai nu ir, vai nav. Pedagogam, izvērtējot riskus, vēlams tos vērtēt ne tikai konkrētas mācību stundas vai nodarbības kontekstā, bet visa mācību procesa kontekstā.

Risku izvērtēšanas veidlapa sadalīta divās daļās. Pirmajā daļā riski jāvērtē pēc noteiktiem izpausmes līmeņiem, sadalot tos šādi:

0 – nav novērots;   2 – bieži;
1 – reti;   3 – vienmēr.

Otrajā veidlapas daļā ir iekļauti riski, kuri vai nu ir, vai nav, tos vērtējot šādi:

Nē – konkrētā riska nav;   Jā – šāds risks ir vienmēr.

Vārds, uzvārds .....

Personas kods .....

0 – nav novērots; 1 – reti; 2 – bieži; 3 – vienmēr	0	1	2	3
Ar mācību darbu vai izglītības iestādes vidi saistītie riski				
Zema mācību motivācija vai izvairīšanās motivācija				
Ir mācību parādi				
Attaisnoti mācību kavējumi				
Neattaisnoti mācību kavējumi				
Grūtības mācību satura apguvē				
Iekavēta mācību satura apguve iepriekšējā izglītības posmā				
Zemi mācību sasniegumi (nepietiekami vērtējumi)				
Uzvedības problēmas				
Konflikti ar klases vai skolas biedriem				
Konflikti ar pedagogiem				
Pret izglītojamo vērsta vardarbība, mobings vai izstumšana				
Verbāla vai fiziska agresija (pret cilvēkiem vai priekšmetiem)				
Nepilda uzdoto				
Problemātiska izglītības iestādes un ģimenes sadarbība				
Valodas barjera				
Liela slodze (mācību darbs, interešu izglītība, profesionālā ievirze, hobiji u.c.)				

Nē – konkrētā riska nav; Jā – šāds risks ir	Nē	Jā
Otrgadniecība		
Slimi vecāki vai citi tuvinieki		
Ir speciālās vajadzības (iedzimti vai iegūti funkcionāli traucējumi)		
Invaliditāte		
Grūtniecība, ir mazs bērns		
Izglītojama ir laulībā vai attiecībās		
Izglītojamajam ir atkarības problēmas		
Izglītības iestādes maiņa (vairāk nekā vienu reizi)		
Strādā		
Apgrūtināta nokļūšana izglītības iestādē		
Vecāki neatbalsta izglītojamo mācību procesā		
Nepietiekami finansiālie resursi pamatvajadzību nodrošināšanai		
Ģimene nevar nodrošināt individuālos mācību līdzekļus, kas jāiegādājas papildus tam, ko nodrošina pašvaldība		
Mājās nav pieejas internetam		
Nepieciešamība mājās veikt pienākumus, kas traucē mācībām		
Vecāki strādā citā valstī vai pilsētā, vai atrodas ilgstošā prombūtnē		
Pieskata brāli, māsu vai citus ģimenes locekļus		
Vecākiem ir atkarības problēmas		
Ģimenē ir konfliktējošas attiecības		
Vecāki izrāda pārāk lielu interesi par bērna mācībām		
Izglītojama ir ievietots ārpusģimenes aprūpes iestādē		
Izglītojama ir veicis likumpārkāpumu (nav uzskaitē)		
Izglītojamajam ir kredītsaistības (ātrie kredīti)		

Risku izvērtējuma veidlapas izmantošanas principi

Vērtējot PMP risku „zema mācību motivācija”, ieteicams vērtējumu „3” likt tikai tādos gadījumos, ja šīs motivācijas problēmas ir vērojamas visās nodarbībās. Tādos gadījumos, kad motivācijas problēma pildīt uzdoto un iesaistīties mācībās tomēr ir vērojama tikai atsevišķos mācību priekšmetos, ieteicams to vērtēt ar „2”, bet, ja problēmas ir vērojamas tikai atsevišķās mācību nodarbībās, tad liek vērtējumu „1”. Ja izglītojamajam ir konstatēta zema mācību motivācija vai izvairīšanās motivācija, tad pedagogiem jādomā par paņēmieniem sasniegumu motivācijas veicināšanai un izvairīšanās motivācijas mazināšanai. Ieteicams izmantot pozitīvās komunikācijas veidus, lai sekmētu izglītojamo pašefektivitātes izjūtas attīstību.

Vērtējot PMP risku „ir mācību parādi”, maksimālo vērtējumu „3” ieteicams likt tikai gadījumos, kad šie mācību parādi ir visos mācību priekšmetos. Ja šie mācību parādi ir lielākajā daļā mācību priekšmetu, tad to vērtē ar „2”, bet, ja parādi ir atsevišķos mācību priekšmetos, tad vērtē ar „1”.

Ja izglītojamajam konstatē PMP risku „ir mācību parādi”, tad intervences pasākumi plānojami, lai sniegtu izglītojamajam atbalstu mācību parādu novēršanā, piedāvājot papildu mācību konsultācijas, pagarinot laiku, kurā iespējams nokārtot parādus utt.

Vērtējot PMP risku „attaisnoti mācību kavējumi”, maksimālo punktu skaitu liek, ja izglītojamajam ir vairāk nekā 20 mācību nodarbību kavējumi. Ja kavēto mācību nodarbību skaits ir 10–20, tad liek vērtējumu „2”, bet, ja kavējumu skaits ir zem 10, tad vērtē ar „1”.

Ja izglītojamajam konstatē PMP risku „attaisnoti mācību kavējumi”, tad galvenais uzdevums ir izvērtēt, kas tie ir par attaisnotiem iemesliem, kāpēc nodarbības tiek kavētas, un tad plānot intervences pasākumus vai nu, piedāvājot atbalstu mācībās, vai arī, sadarbojoties ar sociālo dienestu, lai sniegtu atbalstu šo kavējumu mazināšanā.

Svarīgi ir apzināties, ka neatkarīgi no kavējuma iemesliem izglītojama nepiedalās mācību procesā un tas var radīt risku sekmīgai izglītības ieguvei. Jāņem vērā, ka nereti attaisnojoši kavējumu iemesli pēc būtības nemaz nav uzskatāmi par attaisnojošiem. Tādos gadījumos vajadzētu domāt arī par motivācijas sekmēšanu mācību procesā, lai mazinātu vēlmi meklēt iemeslus, kas palīdz izvairīties no mācībām.

Vērtējot PMP risku „neattaisnoti mācību kavējumi”, vērtējumu „3” liek, ja izglītojama neattaisnoti kavējis vairāk nekā 20 mācību stundu (nodarbību), vērtējumu „2” liek, ja izglītojama neattaisnoti kavējis 10-20 mācību stundu, savukārt vērtējumu „1” liek, ja izglītojama neattaisnoti kavējis mazāk nekā 10 mācību stundu.

Ja izglītojamajam konstatē PMP risku „neattaisnoti mācību kavējumi”, tad intervences pasākumus plāno gan, paredzot izmantot pedagoģiskas metodes motivācijas sekmēšanai, gan, sadarbojoties ar pašvaldības izglītības pārvaldes iestādi vai izglītības speciālistu, vai sociālo dienestu un attīstot sadarbību ar izglītojamā ģimeni.

Vērtējot PMP risku „grūtības mācību satura apguvē”, vērtējums „3” liekams, ja izglītojamajam ir konstatētas mācību grūtības vairāk nekā trīs mācību priekšmetos, „2” – ja grūtības ir divos mācību priekšmetos, bet „1” – ja grūtības ir vienā mācību priekšmetā. Ja izglītojamajam konstatē šo PMP risku, tad nepieciešams izvērtēt visu informāciju par izglītojamo, pārrunāt ar citiem pedagogiem mācību grūtību rašanās cēloņus un vienoties par atbalsta pasākumiem, lai šīs grūtības pārvarētu. Atsevišķos gadījumos var būt nepieciešama diagnostika, lai noteiktu, vai izglītojamajam nav

mācīšanās traucējumu. Gadījumā, ja tiek konstatēti mācīšanās traucējumi, visi pedagogi tiek informēti par viņa specifiskajām vajadzībām un tiek izstrādāts individuālā atbalsta plāns.

PMP risks „iekavēta mācību satura apguve iepriekšējā izglītības posmā” ir atzīmējams tādos gadījumos, ja pedagogi kā iemeslu tam redz nepietiekami apgūtas zināšanas iepriekšējos izglītības posmos. Vērtējumu „3” liek, ja grūtības apgūt nepieciešamo mācību saturu ir vismaz trīs vai vairāk mācību priekšmetos, vērtējumu „2” – ja grūtības ir divos mācību priekšmetos, un vērtējumu „1” – ja grūtības ir vienā mācību priekšmetā. Atkarībā no vērtējuma (1, 2 vai 3) izglītojamajam ir jānodrošina preventīvie, atbalsta vai intervences pasākumi un papildu pedagoģiskais atbalsts trūkstošo zināšanu apgūšanai.

PMP risku „zemi mācību sasniegumi (nepietiekami vērtējumi)” atzīmē, ja izglītojamajam ir nepietiekami mācību sasniegumu vērtējumi. „3” liek, ja šie vērtējumi ir nepietiekami vismaz trīs vai vairāk mācību priekšmetos, vērtējumu „2” liek, ja divos mācību priekšmetos, un vērtējumu „1” – ja vienā mācību priekšmetā.

Riska faktoram “zemi mācību sasniegumi (nepietiekami vērtējumi)” var būt līdzīga izcelsme, kā tas ir diviem iepriekšējiem (*grūtības mācību satura apgūvē* un *iekavēta mācību satura apguve iepriekšējā izglītības posmā*), tomēr pedagogiem šis risks (izvērtēšanas tabulā) ir jāvērtē atsevišķi, jo var gadīties, ka iepriekšējie riski ir novērojami, bet mācību sasniegumu vērtējumi tomēr ir pietiekami. Konstatējot risku “zemi mācību sasniegumi (nepietiekami vērtējumi)”, izglītojamajam ir nodrošināms atbalsts mācību procesā, un tas ir līdzīgs, kā ieteikts divu iepriekšējo PMP risku gadījumos.

PMP risku „uzvedības problēmas” atzīmē, ja izglītojamais regulāri pārkāpj skolā izstrādātos uzvedības noteikumus un šie pārkāpumi ir tādi, kurus nevar atrisināt pedagogs mācību nodarbību laikā. Ja uzvedības pārkāpumi ir tādi, kurus pedagogs var atrisināt mācību stundas vai nodarbības laikā un tie neapdraud drošību vai tiem ir gadījuma raksturs, tad tie risku izvērtēšanas tabulā nav atzīmējami. Vērtējumu „3” liek, ja uzvedības pārkāpumi ir vērojami vismaz trīs vai vairāk mācību priekšmetu nodarbību laikā (vērojami pie trīs vai vairāk pedagogiem), vērtējumu „2” liek, ja šādas uzvedības izpausmes ir vērojamas divu mācību priekšmetu nodarbību laikā, bet vērtējumu „1” – viena mācību priekšmeta nodarbību laikā. Saskaņoties ar šāda veida PMP risku, nepieciešams izvērtēt gan skolā izstrādātos uzvedības noteikumus, jo iespējams, ka tie ir neskaidri, gan pedagoga izmantotās disciplīnas nodrošināšanas metodes, jo iespējams, ka tās ir jāmaina, lai mazinātu uzvedības pārkāpumu skaitu. Jāizvērtē arī izglītojamā mācību sasniegumi, jo iespējams, ka ar uzvedības problēmām tiek maskētas mācīšanās grūtības, un jāizvērtē izglītojamā sociālā situācija, jo iespējams, ka nepieņemamu uzvedības izpausmju cēlonis ir sociāls (nepietiekams uzturs, nepietiekams miegs, konfliktējošas attiecības mājās utt.). Atbalsta pasākumu nodrošināšanā jāņem vērā uzvedības problēmu izvērtēšanas rezultāti, jo atbalsta pasākumiem jābūt mērķētiem uz cēloņu novēršanu vai mazināšanu. Pie šā riska izpausmes būtiskākais ir skaidras un secīgas pozitīvās disciplinēšanas metodes.

PMP risku „konflikti ar klases vai skolas biedriem” atzīmē, ja izglītojamajam ir konflikti ar citiem izglītojamajiem. Vērtējumu „3” liek, ja pēdējā mēneša laikā ir bijis trīs vai vairāk konfliktu, vērtējumu „2” liek, ja ir informācija par diviem konfliktiem, bet vērtējumu „1” – par vienu konfliktu. Lai mazinātu konfliktus un nodrošinātu nepieciešamo atbalstu, jāizvērtē, vai konfliktu cēlonis ir izglītojamā personiskās īpašības, vai tas saistīts ar citu izglītojamo mobingu, vai saistīts ar izglītojamā speciālajām vajadzībām (paaugstināta agresivitāte) vai sociālo vidi. Atbalsta pasākumos iekļauj

tādus, kas ir domāti konkrēto cēloņu mazināšanai un novēršanai.

PMP risku „konflikti ar pedagogiem” atzīmē, ja izglītojamais izturas necienīgi vai agresīvi pret pedagogu. Vērtējumu „3” liek, ja izglītojamais vairāk nekā vienu reizi ir vardarbīgi, agresīvi vai necienīgi konfliktējis ar pedagogu vai pedagogiem. Vērtējumu „2” liek, ja izglītojamais ir vardarbīgi, agresīvi vai necienīgi konfliktējis ar pedagogu vai pedagogiem vismaz vienu reizi. Savukārt vērtējumu „1” liek, ja izglītojamais ir konfliktējis ar pedagogu vai pedagogiem, bet šajos konfliktos nav bijušas vērojamas vardarbīgas, agresīvas vai necienīgas uzvedības pazīmes. Plānojot atbalsta sniegšanu šādam izglītojamajam, svarīgi izprast konfliktu cēloņus. Tie var būt jau iepriekš minētie – izglītojamā personiskās īpašības vai citu izglītojamo mobings, saistība ar izglītojamā speciālajām vajadzībām (paaugstināta agresivitāte) vai sociālo vidi, tomēr tas var būt arī saistīts ar grūtībām mācību satura apguvē, kad izglītojamais savu spriedzi vērš pret pedagogu. Tas var būt arī pedagoga neatbilstošas izturēšanās pret izglītojamo dēļ. Plānojot atbalsta pasākumus šī riska mazināšanā, svarīgi izstrādāt un piemērot konkrētus uzvedības noteikumus, ievērot konsekvenci seku piemērošanā, vienlaikus konsultējot izglītojamo par konfliktu risināšanas paņēmieniem.

PMP risku „pret viņu vērsta vardarbība, mobings vai izstumšana” atzīmē, ja pedagogs konstatē vardarbības vai mobinga pazīmes attiecībā pret kādu no izglītojamajiem. Lai to varētu novērtēt, svarīgi ir būt informētam par vardarbības un mobinga pazīmēm, kas var liecināt par problēmas esamību. Vērtējumu „3” liek, ja pret izglītojamo vērstais mobings ir samērā ilgstošs vai ir notikusi vardarbība. Vardarbība ir likumpārkāpums (Bērnu tiesību aizsardzības likums; Saeima 1998), un tāpēc to ir nepieciešams vērtēt ar augstāko punktu skaitu jau pirmajā gadījumā. Vērtējumu „2” liek, ja mobings ir pamanīts samērā nesen, bet vērtējumu „1” liek, ja ir pamanāmas pirmās mobinga pazīmes. **Nekādā gadījumā nedrīkst izmantot vardarbību vai mobingu attaisnojošus izteicienus**, piemēram, “viņš taču pats pret sevi izaicina” u.tml. Jāatceras, ka pedagoga uzdevums ir novērst jebkādus pāridarījumus un vardarbībai NAV attaisnojuma. Saskaņoties ar šādām problēmām, ir jārikojas nekavējoties, jāpārtrauc tādas darbības un jāizstrādā metodes, lai arī nākotnē šādas problēmas novērstu. Aktivitātēs var iekļaut psihologa konsultācijas, audzinātāja darbu ar klasi vai grupu, lai sekmētu sociāli emocionālās kompetences un empātijas attīstību utt.

PMP risku „ir verbāli vai fiziski agresīvs (pret cilvēkiem vai priekšmetiem)” atzīmē gadījumos, kad tiek novērota izglītojamā agresīva uzvedība. Vērtējumu „3” liek, ja agresivitāte ir novērota trīs vai vairāk reizi pret dažādiem cilvēkiem vai dažādās situācijās. Vērtējumu „2” liek, ja agresivitāte ir novērota divas reizes, bet vērtējumu „1” – ja agresivitātes izpausme ir bijusi novērota vienu reizi. Agresivitātei var būt dažādi cēloņi – veselības stāvoklis, sociālās vides radīta ilgstoša spriedze u.c. Svarīgi ir atcerēties, ka agresivitātes izpausmes nav akceptējamās un ar šo problēmu ir “jāstrādā”. Gadījumos, kad vērtējums ir „1” un nav vērojami citi PMP riski, iespējams, ka nav nepieciešami specifiski atbalsta pasākumi, bet pietiek ar sarunu ar pedagogu vai psihologu. Tomēr iespējams arī, ka vienreizēja agresivitātes izpausme ir signāls, ka izglītojamajam ir problēmas un viņam nepieciešams atbalsts, kuru sniedzot problēmu attīstības sākumposmā, ir iespējas preventīvi novērst tālāku problēmas attīstību. Ja vērtējums ir „2”, vai „3”, tad nepieciešams izziņāt agresivitātes cēloņus un nodrošināt atbalsta pasākumus, lai novērstu agresivitātes izpausmes nākotnē. Tādos gadījumos vēlams piesaistīt sociālo pedagogu vai psihologu, lai sniegtu kvalitatīvu konsultāciju un izstrādātu turpmākās rīcības plānu.

PMP risku „nepilda uzdoto” atzīmē, ja izglītojamajam ir problēmas ar uzdoto darbu izpildi, vērtējumu „3” liekot, ja šīs problēmas ir aktuālas vismaz trīs vai vairāk mācību priekšmetos.

Vērtējumu „2” liek, ja netiek pildīts uzdotais divos mācību priekšmetos, un vērtējumu „1” – ja tas notiek vienā mācību priekšmetā un šai problēmai nav gadījuma raksturs. Domājot par atbalsta pasākumiem, sākotnēji vēlams izvērtēt šīs problēmas cēloni, lai atbalsta pasākumus varētu virzīt uz tā novēršanu.

PMP risku „*problemātiska izglītības iestādes un ģimenes sadarbība*” atzīmē, ja izglītojamajam mācību procesā ir radušās problēmas un ir nepieciešams ģimenes atbalsts, lai tās risinātu, bet vecāki izvairās no sadarbības ar izglītības iestādi. Vērtējumu „3” liek, ja vecāki vairākkārt ir aicināti uz sadarbību ar izglītības iestādi (mutiski, rakstiski), bet šī sadarbība neveidojas, vērtējumu „2” liek, ja vecāki ignorē izglītības iestādes aicinājumu sadarboties, bet vērtējumu „1” – ja vecāki formāli par sava bērna gaitām interesējas, bet nemeklē risinājumus, lai atbalstītu savu bērnu mācību procesa problēmu novēršanā. Tomēr šo kritēriju ieteicams vērtēt ļoti uzmanīgi, jo vecāki var būt arī atbalstoši, bet viņiem vienkārši nav iespējams ierasties uz sarunu izglītības iestādē. Lemesli tam var būt dažādi – gan maiņu darbs, gan darbs citā pilsētā vai valstī, gan citas problēmas ģimenē, gan vecāku sociālekonomiskais stāvoklis, kas rada šķēršļus nokļūšanai izglītības iestādē. Vērtējot šo riska faktoru, ieteicams ņemt vērā visus iespējamus apsvērumus, lai neradītu jaunas saskarsmes barjeras sadarbībā ar izglītojamā ģimeni. Gadījumā, ja vērtējums tomēr ir „3” un izglītojamajam ir problēmas, kas var novest pie priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas, tad intervences pasākumos iekļaujama arī sadarbība ar citām ārpuskolas institūcijām, lai panāktu vecāku iesaisti.

PMP risku „*valodas barjera*” atzīmē, ja izglītojamā valodas izpratnes līmenis ietekmē izglītības ieguves procesu. Vērtējumu „3” liek, ja valodas barjera ir tādā līmenī, kas traucē apgūt vismaz trīs vai vairāk mācību priekšmetus, vērtējumu „2” liek, ja valodas barjera ietekmē divu mācību priekšmetu apguvi un vērtējumu „1” – ja ietekmē viena mācību priekšmeta apguvi. Kā atbalsta pasākums šajā situācijā jāplāno papildu valodas apguves nodarbības.

PMP risku „*liela slodze (mācību darbs, interešu izglītība, profesionālā ievirze, hobiji u.c.)*” atzīmē, ja izglītojamajam ir problēmas mācību satura apgūvē un to cēlonis varētu būt pārslodze no iesaistes dažādās nodarbēs, kā, piemēram, interešu izglītība, hobiji vai pienākumi, kas saistās ar izglītojamā ģimeni. Vērtējumu „3” liek, ja izglītojamajam ir nepietiekami mācību sasniegumu vērtējumi trīs vai vairāk mācību priekšmetos un nepietiekamo mācību sasniegumu vērtējumu iemesls ir pārslodze, vērtējumu „2” liek, ja nepietiekami mācību sasniegumu vērtējumi ir divos mācību priekšmetos, bet vērtējumu „1” – ja nepietiekami vērtējumi ir vienā mācību priekšmetā. Domājot par atbalsta pasākumiem šādam izglītojamajam, ir jāuzzina viņa personiskais viedoklis par problēmsituāciju, tomēr nevajadzētu obligāti pieprasīt, lai visas ārpuskolas nodarbības tiktu pārtrauktas un viņš pievērstos tikai mācībām. Tas var radīt tikai pretestību un nevēlēšanos sadarboties. Sākotnēji jāpiedāvā palīdzība laika plānošanā un mērķu strukturēšanā.

Riski, kas vērtējami tikai kā “Nē” vai “Jā”.

Nākamā risku grupa ir riski, kurus nevar vērtēt, izmantojot dažādus līmeņus. Tie ir vērtējami tikai, atzīmējot ar “Jā” tos PMP riskus, kas izglītojamajam ir, vai liekot vērtējumu “Nē”, ja šāda riska nav.

Ja izglītojamajam ir konstatēts **PMP risks „*otrgadniecība*”**, tad viņš ir iekļaujams padziļinātas izvērtēšanas grupā, lai saprastu, kāds un cik lielā apmērā atbalsts ir nepieciešams. Ja otrgadniecības cēlonis ir bijusi sociāla vai cita veida problēma, kas ir atrisināta, tad atbalsta pasākumi nav nepieciešami. Ja otrgadniecības cēloņi nav atrisināti vai tie bijuši saistīti ar problēmām mācību satura apgūvē, tad nepieciešams nodrošināt atbalsta pasākumus, vai nu, organizējot intervences pasākumus, kas virzīti uz sociālo, ekonomisko vai ģimenes apstākļu radīto PMP cēloņu mazināšanu,

vai arī, nodrošinot individuālu atbalstu mācību procesā. Skatīt ieteikumus, kas aprakstīti pie PMP riska faktoriem par mācīšanās grūtībām vai mācīšanās traucējumiem.

Ja tiek konstatēts **PMP risks „slimi vecāki vai citi tuvinieki”**, tad, pirmkārt, ir jāizvērtē, vai izglītojamais šajā situācijā ir iesaistīts tikai emocionāli vai arī viņam jāiesaistās tuvinieka kopšanā un pieskatīšanā. Ja tas ir emocionāli, tad vairāk nepieciešams psiholoģisks atbalsts un pedagoģiska iejūtība. Ja viņš iesaistīts arī slimā tuvinieka kopšanā, tad jāapzina ģimenei pieejamie resursi, kas varētu atvieglot šo kopšanas procesu, un jāpalīdz ar laika plānošanu, paralēli nodrošinot, ka izglītojamais var saņemt psiholoģisku atbalstu un pedagogi ir iejūtīgi.

PMP riskus „ir speciālās vajadzības (iedzimti vai iegūti funkcionālie traucējumi)” un „invaliditāte” atzīmē tikai tādā gadījumā, ja izglītības iestādei ir informācija par to. Gadījumos, ja informācijas nav, bet ir aizdomas par šādām problēmām, tad risku izvērtēšanas tabulā to neatzīmē. Plānojot atbalsta pasākumus izglītojamajiem, kuriem varētu būt speciālās vajadzības (Izglītības likums; Saeima 1998a), tiek paredzēta sadarbība ar vecākiem, lai rosinātu veikt speciālo vajadzību diagnostiku, pamatojoties uz kuru tad var tikt izstrādāts individuālā atbalsta plāns. Ja izglītības iestādei ir informācija par speciālām vajadzībām un invaliditāti un tas ietekmē mācību satura apguvi, tad jāizvērtē, kāds pedagoģiskais atbalsts būtu nepieciešams, jāizstrādā individuālā atbalsta plāns un tas jārealizē, nepieciešamības gadījumā nodrošinot speciālās izglītības programmas apguvi.

Ja konstatējams **PMP risks „grūtniecība, ir mazs bērns/-i”**, tad nepieciešams noskaidrot individuālo situāciju. Gadījumā ja izglītojamajai ir grūtniecība, tad nepieciešams sniegt individuālu pedagoģisku atbalstu, lai viņa mācības turpinātu, un pārrunāt, kāds atbalsts varētu būt nepieciešams pēc bērna piedzimšanas, lai mācības varētu turpināt arī pēc tam. Gadījumos, kad izglītojamā ģimenē ir viens vai vairāki mazi bērni un tas apgrūtina izglītības ieguves procesu, nepieciešams noskaidrot, vai ir iespējams piesaistīt resursus (ģimenes locekļus) un vai ir iespējams saņemt bērnu uzraudzības pakalpojumus, (ja vecāki vai persona, kuras aprūpē bērns nodots, nevar nodrošināt, ka bērns līdz septiņu gadu vecumam viņu prombūtnes laikā atrodas uzticamas personas klātbūtnē, viņiem ir pienākums nodrošināt bērna uzraudzību pie bērnu uzraudzības pakalpojumu sniedzēja bērna dzīvesvietā vai citā bērna uzraudzībai paredzētā vietā, vai pie bērnu uzraudzības pakalpojumu sniedzēja, kas īsteno pirmsskolas izglītības programmu vai bērnu interešu izglītības programmu (Bērnu tiesību aizsardzības likums; Saeima 1998)), sociālo palīdzību, vai arī ir iespējams izstrādāt individuālo mācību plānu, lai mācību process varētu tikt savienots ar bērnu audzināšanu.

Ja ir konstatējams **PMP risks “izglītojamais ir laulībā vai attiecībās”** un tas traucē izglītības ieguves procesu, tad galvenokārt jābūt pedagoģiski motivējošiem, lai nodrošinātu, ka izglītības process netiek pamests attiecību dēļ. Savukārt, ja ir informācija, ka attiecības ne tikai ietekmē mācību procesu, bet arī ir degradējošas izglītojamā personībai, tad jācenšas iegūt viņa uzticēšanos, lai varētu piedāvāt psiholoģisko konsultēšanu vai citus pakalpojumus, lai izglītojamais varētu turpināt mācības.

Ja tiek konstatēts **PMP risks „izglītojamajam ir atkarības problēmas”**, tad rīcību nosaka izglītojamā vecums. Ja atkarības problēmas ir nepilngadīgajam, tad jāuzsāk intensīva sadarbība ar nepilngadīgā ģimeni, lai nodrošinātu bērna aizsardzību no kaitīgo vielu ietekmes un nepieciešamības gadījumā jāuzsāk ārstēšana. Bērnam vai jauniešim, kuram radušies psihiski vai uzvedības traucējumi alkoholisko dzērienu lietošanas dēļ, nodrošināma obligāta ārstēšana un sociālā rehabilitācija Ministru kabineta noteiktajā kārtībā. Gadījumā, kad bērns vai viņa vecāki nepiekrīt obligātajai ārstēšanai, to veic, ja saņemta bērna dzīvesvietas bāriņtiesas piekrišana (Bērnu tiesību aizsardzības

likums; Saeima 1998)). Savukārt, ja izglītojamais ir pilngadīgs, tad viņam nodrošināma sociālā palīdzība, lai mudinātu viņu iesaistīties atkarību mazinošās programmās.

Konstatējot **PMP risku „izglītības iestādes maiņa (vairāk nekā vienu reizi)”**, nepieciešams izvērtēt, kādi ir izglītības iestādes maiņas iemesli. Tie var būt gan saistīti ar vecāku darbu, kad, mainot darba vietu un pārceļoties dzīvot citur, tiek mainīta arī izglītības iestāde, gan var būt situācija, kad izglītojamajam ir bijušas mācību problēmas iepriekšējā izglītības iestādē, bet vecāki nav vēlējušies iesaistīties šīs problēmas risināšanā un kā “vieglāko ceļu” izvēlējušies izglītības iestādes maiņu. Tomēr neatkarīgi no izglītības iestādes maiņas iemesliem šis ir rādītājs, kas var liecināt gan par nopietnām sociālām, gan arī par ieilgušām mācību problēmām. Tāpēc, plānojot atbalsta pasākumus, nepieciešams rūpīgi analizēt riska cēloņus un iespējamus risinājumus.

Ja tiek konstatēts **PMP risks, ka izglītojamais „strādā”**, tad ir svarīgi analizēt, kā šīs darba attiecības ietekmē iespēju mācīties un vai konkrētajā izglītības iestādē organizētais mācību process ir savienojams ar strādāšanu. Iespējams, ka nepieciešams piedāvāt iespēju izvēlēties citas izglītības procesa organizācijas formas, piemēram, izvēloties tālmācības programmas. Tomēr svarīgi atcerēties, ka, mācoties cita veida programmās, no izglītojamā tiek sagaidīts, ka viņam būs augsti attīstīta pašorganizēšanās prasme. Tas nozīmē, ka nepieciešams rūpīgi sekot, lai šāds izglītojamais priekšlaicīgi nepārtrauktu mācības, ja nespēj plānot savu laiku, lai apvienotu darbu ar mācībām.

Ja tiek konstatēts, ka izglītojamais ir pakļauts **PMP riskam „apgrūtināta nokļūšana izglītības iestādē”**, nodrošināmi intervences pasākumi, kas ietver transporta pakalpojumu nodrošināšanu nokļūšanai no dzīvesvietas uz izglītības iestādi vai mācību prakses vietu un atpakaļ.

Konstatējot **PMP risku „vecāki neatbalsta izglītojamo mācību procesā”**, nepieciešams meklēt dažādas sadarbības iespējas, informēt vecākus par viņu pienākumiem, kā arī nepieciešamības gadījumā iesaistīt citus pašvaldības atbalsta speciālistus kā, piemēram, sociālos darbiniekus, bērnu tiesību aizsardzības speciālistus, izglītības speciālistus, bāriņtiesu darbiniekus.

Konstatējot **PMP risku „nepietiekami finansiālie resursi pamatvajadzību nodrošināšanai”** un **„ģimene nevar nodrošināt individuālos mācību līdzekļus, ko nepieciešams iegādāties”**, jāsadarbojas ar sociālo dienestu, lai sniegtu atbalstu nepieciešamo pamatvajadzību nodrošināšanai un mācību līdzekļu iegādei, ja izglītojamais ir vispārizglītojošās skolas izglītojamais, bet, ja izglītojamais ir profesionālās izglītības iestādes izglītojamais no maznodrošinātas ģimenes, tad mācību līdzekļus var iegādāties projekta ietvaros, nodrošinot izglītības pakalpojuma pieejamību.

Ja, novērtējot PMP riskus, tiek konstatēts, ka ir **PMP risks „mājās nav pieejas internetam”**, specifiski atbalsta pasākumi nav nepieciešami. Vēlams par to informēt pedagogus un lūgt neuzdot darbus, kuros ir jāizmanto interneta resursi, vai arī apzināt interneta pieejamības vietas pašvaldībā vai izglītības iestādē un informēt par to izglītojamo.

Gadījumā, ja tiek konstatēts, ka ir **PMP risks „nepieciešamība veikt pienākumus mājās, kas traucē mācībām”** vai **„pieskata brāļi vai māsu, vai citus ģimenes locekļus”**, nepieciešams iegūt papildu informāciju, kas tie ir par pienākumiem. Iespējams, ka izglītojamajam ir problēmas ar laika plānošanu. Tādā gadījumā jāpalīdz šo prasmi apgūt. Gadījumos, ja izglītojamajam ir jāiesaistās ģimenes saimniecībā, ģimenes biznesā, jāpieskata kāds no ģimenes locekļiem vai jāiesaistās citos darbos, kas traucē mācībām, ir nepieciešams sadarboties ar izglītojamā ģimeni, lai situāciju pārrunātu un vienotos par pienākumu pārstrukturēšanu, kas nodrošinātu iespēju pilnvērtīgi mācīties. Nepieciešamības gadījumā jāpiesaista sociālā dienesta darbinieki.

Ja tiek konstatēts **PMP risks „vecāki strādā citā valstī vai pilsētā, vai atrodas ilgstošā**

prombūtnē”, tad vispirms ir jānoskaidro vai izglītojamajam ir iecelts aizbildnis. Ja tāds ir, tad jānoskaidro situācija aizbildņa un aizbilstamā attiecībās. Atkarībā no iegūtās informācijas jāplāno atbalsta pasākumi. Tie var būt – psihologa konsultācijas, pedagoģiskais atbalsts, iesaistīšanās interešu izglītības nodarbībās utt. Gadījumos, ja izglītojamais ir pilngadīgs, iespējams, ka nepieciešams psiholoģisks vai sociāls atbalsts. Ja tiek konstatēts, ka vecāki ir ilgstošā prombūtnē un nepilngadīgam izglītojamajam nav personas, kas ir par viņu atbildīga, tad par situāciju jāinformē atbilstošā bāriņtiesa, lai uzsāktu aizbildņa iecelšanas procesu.

Konstatējot **PMP riskus „vecākiem ir atkarības problēmas”** un **„ģimenē ir konfliktējošas attiecības”**, izglītojamajam var būt nepieciešams psiholoģisks vai sociālā dienesta atbalsts, kā arī pedagoģiskā motivēšana, lai nodrošinātu veiksmīgu mācību procesu un sekmētu izglītojamo pašefektivitātes izjūtas attīstību.

Gadījumā, ja ir aktuāls **PMP risks „vecāki izrāda pārāk lielu interesi par bērna mācībām”**, bērnam var būt izveidojusies negatīva attieksme pret izglītības iestādi, var attīstīties iemācītās bezpalīdzības izjūta, kas traucē mācības. Šādā gadījumā galvenais uzsvars liekams uz sadarbību ar izglītojamā ģimeni, lai ievirzītu to konstruktīvas darbības gultnē.

Konstatējot **PMP risku „izglītojamais ievietots ārpusģimenes aprūpes iestādē”**, jāņem vērā, ka tādā gadījumā ģimenē ir noticis kaut kas emocionāli traumatisks, piemēram, kāds nelaimes gadījums, smaga slimība vai vecāki bijuši vardarbīgi vai nolaidīgi pret bērniem. Pirmkārt, šiem izglītojamajiem ir nepieciešams psiholoģisks atbalsts un pedagoģiska iejūtība. Īpašos gadījumos arī individuālie atbalsta pasākumi.

Ja tiek konstatēts **PMP risks „izglītojamais ir veicis likumpārkāpumu”**, tad saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma (Saeima 1998) 58. pantu:

1. likumpārkāpumu profilakses darbu ar bērniem veic pašvaldība sadarbībā ar bērnu vecākiem, izglītības iestādēm, Valsts policiju, Valsts probācijas dienestu, ja bērns ir probācijas klients, sabiedriskajām organizācijām un citām iestādēm;

2. pašvaldība profilakses lietu iekārto un uzvedības sociālās korekcijas programmu izstrādā katram bērnam, kurš:

- izdarījis noziedzīgu nodarījumu un pirmstiesas izmeklēšanas laikā nav apcietināts;
- atzīts par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, bet sods nav saistīts ar brīvības atņemšanu;
- atbrīvots no kriminālatbildības;
- atbrīvots no ieslodzījuma vai soda izciešanas vietas;
- izdarījis Krimināllikumā paredzētās prettiesiskās darbības pirms 14 gadu vecuma sasniegšanas;
- vairāk nekā divas reizes izdarījis Administratīvo pārkāpumu kodeksā paredzētās prettiesiskās darbības;
- ubago, klaiņo vai veic citas darbības, kas var novest pie prettiesiskas rīcības.

3. Valsts policija var ņemt profilaktiskajā uzskaitē bērnus, kuri norādīti šā panta otrās daļas 1.-6.punktā, kā arī citus bērnus, kuriem pašvaldībā iekārtota profilakses lieta, ja izstrādātā uzvedības sociālās korekcijas programma paredz policijas līdzdalību konkrētajā lietā.

Tādā gadījumā visi dienesti sadarbojas, lai nodrošinātu atbalsta vai intervences pasākumus PMP risku novēršanai.

No 11 gadu vecuma izglītojamajam var tikt piemēroti audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi (“Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem”, Saeima 2002c), bet no 14 gadu

vecuma uz viņu attiecas Krimināllikuma vai Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa normas. Tomēr neatkarīgi no soda, kas paredzēts par likumpārkāpumu, ir nepieciešams nodrošināt atbalstu, lai palīdzētu turpināt izglītības iegūvi. Kā galvenie atbalsta pasākumi ir minami pedagoģiskais atbalsts, psiholoģiskā konsultēšana un, ja PMP riski kombinējas, tad arī sociālais atbalsts.

Konstatējot **PMP risku „izglītojamā kredītsaistības (ātrie kredīti)”**, jāņem vērā, ka tas var ietekmēt gan izglītojamā emocionālo stāvokli, gan arī vēlmi un gatavību iesaistīties mācību procesā. Vispirms būtu nodrošināma psiholoģiskā konsultēšana un pedagoģiskā iejūtība.

Būtiski arī atcerēties, ka PMP riska faktoru izvērtēšana veicama, pedagogiem savstarpēji sadarbojoties, bet galveno vadību vajadzētu uzņemties pedagogam, kuram ir visciešākā saikne ar izglītojamo – klases vai grupas audzinātājam, sociālajam pedagogam vai citam pedagogam.

Aizpildot PMP riska faktoru izvērtējuma tabulu, ir jāanalizē, kuri riska faktori ir aktuāli. Ja vairāk punktu ir sadaļā „Ar mācību darbu vai izglītības iestādes vidi saistītie riski”, tad plānojami tādi intervences pasākumi, kas galvenokārt sniedz atbalstu mācību procesā, taču jāparedz nodrošināt atbalstu arī citu PMP risku mazināšanai. Ja, izvērtējot PMP riskus, vairāk punktu iegūts par citu risku grupu, tad intervences pasākumi plānojami, lai mazinātu konkrēto risku ietekmi. Svarīgi atcerēties, ka, vairāki PMP riski kopā veido nevis risku summu, bet gan risku kumulatīvo procentu (risku ietekme pieaug ģeometriskā progresijā).